

Oppgave 2

To sentrale økonomiske forhold Aristoteles var opptatt av refererer vi i dag til som krematistikk og husholdningsøkonomi (oekonomia). Aristoteles var opptatt av å ikke bli "pengemann", men å ha et fornuftig forhold til penger. Aristoteles la fokus på at penger ikke har iboende verdi, men er et mellommiddel for å oppnå et mål og det å jakte penger for pengers skyld, for eksempel gjennom å kreve renter var forkastelig da ingen reell verdi skapes fra dette. Han la også vekt på at penger var et godt mellommiddel for handel fordi dette gjorde handel lettere, man slapp unna det tungvinte med byttehandel. La oss kalle dette "tilført verdi". Hadde man en kilo kopper og ville kjøpe melk for dette, men melkemannen ikke ville ha kopper så var man like langt. Med penger som mellommiddel ville man ha et mellommiddel alle så nytte i fordi det kunne brukes til å skaffe seg det man trengte. Man trengte ikke engang å ha noe å bytte bort, man kunne skaffe seg alt man trengte med kun penger. Derfor ville det jo vært naturlig å ville skaffe seg så mange penger som mulig. Eller?

Det er dette Aristoteles kaller pengemannen. Pengemannen er moralsk forkastelig fra et grekopolisk verdenssyn fordi han ikke er et dydig menneske. At pengemannen ikke er dydig betyr ikke at han er en horebukk, men at han i et teleologisk verdensbilde ikke duger eller fungerer godt som et menneske. I stedet for å fokusere på å bruke pengene som et middel for å oppnå sine mål, er pengene for pengemannen et mål i seg selv. I praksis i dag kan vi si at dette betyr å jobbe for å holde seg i god fysisk og mental stand og å hjelpe andre. Dette er det motsatte av menneskene i boken Brave New World og filmer som Wall-E og Idiocracy. Som en kuriositet for det som eventuelt har lest Brave New World kan det nevnes at det er morsomt at #some og Soma har så lik ordlyd. Spesielt med tanke på likes.

Uansett, Ebenezer Scrooge var en av disse pengemennene, som inspirerte tegneseriefiguren vi i dag kjenner som Onkel Skrue. Det Scrooge og McDuck har til felles er god husholdningsøkonomi. Om vi definerer god husholdningsøkonomi som å få hver dollar til å strekke lengst mulig. Aristoteles som Adam Smith så på mennesket som fornuftsvesener. Scrooge og McDuck fikk kanskje en dollar til å strekke langt, men om deres økonomi var fornuftig er en annen sak.

Uansett, oekonomia betyr fornuftig husholdningsøkonomi. Som sagt var både Aristoteles og Smith av den oppfatning at mennesket handler i fornuft. Smiths tese var at om hver enkelt handlet i ens beste egeninteresse ville dette tjene samfunnet som helhet. La oss forestille oss Bondens Marked i dag. Siden potet produseres i så stor skala ville det vært naturlig at vi fant at 20 selgere solgte Beate-poteter. Men om dette begynte med 1 Beatepotetselger ville den usynlige hånden gjort det slik at Beatepotetselger nummer to satt ned sin pris for å fortelle kundene at "Her er jeg, en til tilbyder, handle hos meg så slipper dere å stå i kø og dere får litt billigere Beatepotet". Men om det er tjue Beatepotetselgerkonkurrenter blir jo prisen superlav, og salgsvolumet blir ikke verdt arbeidet eller tiden. Så i stedet for tjue tilbydere som selger det samme, vil den usynlige hånden automatisk regulere markedet slik at tilbyderne for eksempel tilbyr en annen potettype, kanskje mandelpotet, til en dyrere penge (for å demme opp for tapet av volumet en mandelpotetinnhøsting gir i forhold til Beate). Eller hva om man

fokuserer på en kundegruppe og selger hvit maling til overklassen og rød maling til allmuen? Følgelig vil det over tid ikke være noe produkt på markedet som selges som ikke har etterspørsel. Dette kan vi også se i dag på energidrikken Monster som tilbyr en rekke forskjellige varianter som kommer og går. Enkelte reintroduseres under en annen branding (for eksempel sukkerfri original), mens andre forsvinner helt (Pacific Punch, White Pineapple), mens andre bare tilbys i andre land. Pacific Punch har hatt lavt salgsvolum over flere år, mens White Pineapple ikke tålte året før den forsvant fra markedet. Alle disse forholdene er det den usynlige hånd spiller inn på.

Adam Smith er kjent som markedsliberalismens far, men han er også merkverdig i kontraktsteori, slik som Rousseau. Grunnen til nevningen av kontraktsteori er på grunn av frihetsbegrepet og positiv og negativ frihet. Den frie kapitalismen er en utvikling fra merkantilismen hvor det var "de autoritære" som bestemte, og problemet her var fordelingen av goder. Sentralt i Vesten er det blant annet misnøye med dette som spilte rollen i reformeringen av kristendommen og vi protesterte mot dette (protestantisme) praktisk talt sett gjennom et nytteperspektiv. Bøndene arbeidet så mye og fikk så lite igjen. Dette kan vi øyensynlig se på ornamenter og arkitektur om vi sammenligner for eksempel den katolske St. Peterskatedralen med protestantiske (nærmere luthersk-evangeliske) Meløy Kirke, som er mye mindre "flashy". Men i motsetning til eksempelvis pietismen og haugianernes praksis er den ikke spartansk i sin fremstilling. Vi finner for eksempel bibelske bilder i vindusrutene som består av fargede glass som danner nettopp disse bildene. Det henger også en Nordlandsbåt langt fremme i kirkerommet som er en lokalisert ode til arbeidet og som i praksis blir en sammenknytning av allmuen og "presteskaper". Presteskaper vil jo da også indirekte inkludere de "finere lag" som adelsslekten Benkestok, politiet og leger.

Dette er ikke en avsporing fra oppgaven, men en pensning inn på sporet om det vi i dag refererer til som trickle-down-economics. Smith var også av den oppfatning at det frie markedet ville berike de fattige på sikt ved å akkumulere rikdom fra handelsaktivitet. Om man solgte nok byggbrød ville man kunne kjøpe hvete som "råstoff" og foredle dette til hvetebrød, et brød man kunne selge til overklassen som luksusbrød for større avanse enn byggbrød til allmuen for regulær avanse - samtidig som man bruker samme mengde tid og arbeid på å bake brød. Vi ser dette også i dag, for eksempel med luksustelefonen Apple og (det som har blitt) budsjettelefonen Motorola.

I følge Bentham kan vi tenke oss at Motorola er det "riktige valget". Siden de tilbyr billige mobiltelefoner til folk som vil bruke telefonen hovedsakelig til å ringe med er det mange som får mye nytte av den. Kanskje har de ikke mye penger og kan ikke velge og vrake bosteder og må finne seg i å flytte dit jobbene er, slik som unge mennesker? Da kan vi anta at de som kjøper denne telefonen også vil bruke den mye. Fra et kvantitativt nytteperspektiv er det et godt valg.

Men nå er det jo slik at de fleste i Norge velger iPhone eller tilsvarende Samsung-modeller, og det virker ikke som om samfunnsklasse har spesielt mye å si. Her kommer Mill inn med kvalitativ nytte. Mill mener det ikke er hensiktsmessig å måle nytte i kun kvantitativ forstand,

da nytten er tilfelleavhengig og kvantifiseringsparameterene ikke alltid er like hensiktsmessige.

For eksempel vil det jo hjelpe samme antall mengde folk som skal frakte store steiner på en vogn at et hjul har blitt forbedret ved å innføre eiker på hjulet for å fordele vekten, fremfor at hjulet kun består av en oval morken treskive som betyr dårlig vektfordeling OG humpete føring av vognen med den store steinen på. Kvaliteten av denne nytten er derimot av stor verdi for det samme antallet gitte mennesker som skal frakte steinen. Likeledes er det jo i snekkerforstand best med eik, men halve Norge består av plantefelt med gran siden denne vokser så fort. Attpåtil er det mye importert Sitkagran.

Et annet eksempel kan være mat. I USA er det en kjensgjerning at de fattige er smellfeite. Hvordan kan det ha seg? Det er fordi maten er billig og lett tilgjengelig og den fås i store kvanta. Man får en stor mengde mat for relativt lite penger. Men det er ikke kvalitativt god mat og ofte ulovlig i Europa med tanke på tilsetningsmidler. Tar man med jenter fra Pittsburg på norsk McDonalds blir de overrasket over kvalitetshevingen. De kjenner heller ikke igjen de store tallene på den norske kvitteringen. Besøker man McDonalds i hennes land skjønner man hvorfor det er free refills av brus siden det smaker klor og Hersheys-sjokolade smaker spy. Så mye mat for mange personer gir stor kvantitativ nytte fordi den metter mange munn. Dette gir dessverre en del uheldige komplikasjoner, ikke bare gjør det de fattige feite, men fører også til funksjonsnedsettelse - utover mobiliteten som følge av å være feit. Så kan man si at det er de fattiges ansvar å selv velge bedre valg i et samfunn hvor såkalt negativ frihet verdsettes så høyt, hvilket jo er fornuftig, men USA er rett og slett ikke laget for å gå i. Ser vi bort i fra Los Angeles og New York er USA et land som består av urban sprawls. Store nabolag med enkelthus (little boxes) tett i tett og få små parker, som ligger kant i kant med big box-stores som Wal-Mart og Costco med enorme parkeringsplasser. Det blir rett og slett ikke hensiktsmessig å gå på grunn av avstander. Videre får man betalt så lite som arbeidsgiverne er i stand til, som et ledd i å maksimere profitt, og man vil jo da fokusere på å få pengene til å strekke mest mulig til og da blir det Fruity Loops-frokostblanding og maissirup-Coca Cola som blir menyen. Filmen American Psycho må også nevnes her. Om man tolker det som at hovedpersonen er for eksempel Amazon og de han dreper er mom and pop shops blir filmens budskap mye klarere. Mange misforstår dette med at skuespillerne ikke egentlig representerer personer i et firma, de er besjelte som bedrifter.

Tar vi så igjen Mill i betraktning ser vi at også kvaliteten på nytten vil være viktig å ha i bakhodet. Man kan komme langt med mat i mindre mengde som har større kvalitet. Det frie markedet i USA tilbyr andre ting enn Monsanto/DuPonts atrazinepregede varer, det blir for eksempel stadig mer populært å handle fra økologiske bønder og/eller Amish-folket. De som har etablert disse vanene pleier også å legge merke til at de blir mette på en annen måte, men lenger og mer jevnt av en mindre mengde mat sammenlignet med McDonalds. Du får ikke den "like sulten etterpå om tre timer etter McDonalds"-følelsen, men mer "stekt ferskfiskmiddag med smør og potet hos bestemor og bestefar"-metthet. Det er bedre å være en misfornøyd tenker enn å være en glad gris. Bedre å være Kierkegaard enn Hedon.

Eventuelt feit amerikaner som er offer for maltodekstrin i McDonalds-milkshake. For eksempel er det stammer i Afrika som spiser mer næringsrik mat enn de (relativt) fattige amerikanerne. Hva denne næringsrike maten i hovedsak består av? Jo, blod. Og galle. Blod og galle - til hverdags. Disse stammene må nevnes å bo rett ved innhengningen, eller "på parkeringsplassen" om vi sammenligner dem med amerikanerne. Målinger viser at disse personene fra de afrikanske stammene er sunnere og vi må også nevne at velferdsparadokset er til stede her. I negert forstand selvfølgelig.

Vi kan i dag se relevansen av Aristoteles' Pengemannen-syn og Smiths usynlige hånd i den moderne økonomien som lider av voksesmerter vi aldri har sett maken til og samtidig ikke ser fordi krematistikken har blitt så legitimert at de fleste av oss feilaktig refererer til dette som "kapitalisme". Men det går liksom greit likevel at vi er krematikere fordi ... det har jo hjulpet! Konsekvensetisk er det legitimt i en forstand. Videre er det ikke det i en annen forstand. La oss ta den første først. Det er fortsatt mye fattigdom, men det har blitt mye mindre. Samfunnsklasser blir stadig mindre definerte. Folk får færre og færre farer og risikoer å forholde seg til. Enkelte har det også så bra at de tar livet av seg. Fra et aristotelisk perspektiv er det fordi de "ikke duger". Man kan tenke seg at det er en lite empatisk ting å skrive på eksamen at folk har det så bra at de tar livet av seg, men det er dette med velferdsparadokset sett fra et aristotelisk-teleologisk perspektiv hvor et menneske ikke har noe å arbeide for - alle behov er på en måte dekket, slik at man som et godt fungere menneske ikke gjør det et menneske er til i kosmos for, altså å realisere seg selv, så mister man på en måte poenget med å være til og havner i Schopenhauer-fella. Life is riktignok suffering, men poenget er jo å jobbe for å unngå denne sufferingen og håpet er det som gjør den jobben verdt det. Når man kommer det lediggang og som kjent er lediggang roten til alt ondt. Det kan være hensiktsmessig å nevne Epstein og hans klienter... De hadde kanskje en del å gjøre, men ikke noe som var for livets opphold. Men det blir en avsporing. La oss fortsette med å svare på oppgaven. Det er illegitimt konsekvensetisk også i den forstand at krematistikken fører til unødvendig stor inngrepen i natur og ressurser.

Aristoteles' tanker om krematistikk har vel aldri vært mer relevante enn i dag, og etableringen av The Federal Reserve - som krematikkinstitusjon i seg selv - har satt turbofart på denne utviklingen. Siden banker kan låne ut mer penger enn de har dekning for og stadig gir seg selv (!) mer liberale spilleregler resulterer dette, selvfølgelig, i at dine og mine penger blir verdt mindre og mindre for hver nye "penge" Federal Reserve "printer". Redningspakker til banker gjør det enda verre. I stedet for å fokusere på det åpenbare eksempelet med hus som har hatt enorm prisøkning, men som har naturlig flukturende markedsverdi la oss gjøre som SSB og fokusere på konsumprisindeks. Til sammenligning kostet en pakke melk i 1970 5-kroner, mens den i dag koster nærmere 25 kroner. Og joda, i 1970 kostet en pakke melk 5-kroner - i 2024-kroner. Konsumprisindeksen har økt flere hundre prosent. Dette gjelder også andre basisvarer. Å holde inflasjonsmålet på 2% anses som et mål og en bra ting, som jo for realøkonomer må anses som en falitterklæring.. Før etableringen av krematistikkerturbomaskinen var historisk inflasjon fra ~1650 - 1912 i snitt på minus 0,2%. Lærer du barn å spare penger i sparegrisen gjør du dem i dag en bjørnetjeneste på grunn av

verditapet du påfører dem ved å la være å ta risikoen for å heller investere dem i aksjemarkedet eller den sikrere modellen med mindre potensielt utbytte; fond. USAs gjeld er ifølge usdebtclock.org på 300 trillioner (sic.) dollar. Det er, selvsagt, et uholdbart system. Og det er naturlig at BRICS blir et samtaleemne for land som drømmer om USAs posisjon. At diskursen har degenerert til å bare flytte både problemet og "verdiskapingen" til andre land er derimot bare en videreføring av problemet. Og de kommer fra erfaring ikke til å bry seg om miljø eller menneskerettigheter. I det minste langt fra den grad vestlige land tradisjonelt har gjort (de siste 200 år i hvert fall).

Opp i alt dette så er vi som fornuftsvesener likevel "dømt" til å del i dette syke systemet av hovmod som står for fall. Det må foreligge noen felles verdivurderinger og spilleregler som vi kjenner som blant annet som lov og rett og etikette og kutyme i dag, disse ble formalisert og profesjonalisert av blant annet byråkraten Max Weber. Bakeren som ble brukt som eksempel selger ikke brød for å tjene penger, han selger brød for å tjene penger til å ta vare på familie. Det er målet, ikke pengene. La oss se på denne brødtilbyderen som en business og ta utgangspunkt i Archie. B Carrolls CSR-pyramide. Her er det å tjene penger i bunnen av pyramiden, indirekte å tilfredsstille aksjeeiere (shareholders), det er det som legger grunnlaget for å kunne realisere de andre delene av modellen. Tjener han ikke penger så går han konkurs. Det er også mye tilfelle i dag, men i dag kan man tape penger som bare Fanden, så lenge det praktisk talt er likviditet og driften er evaluert til å være verdifull, eksempelvis YouTube eller et utall sosiale medier. Videre har man jo som befolkning også egentlig bare godtatt innsidehandel siden man er så maktesløs uansett. Den ene gangen hvor motstanden fikk litt vind i seilene var under finanskrisen og Occupy Wall Street ikke ble deligitimert og begynte å bli en fare for finansinstitusjonene er det mange som tenker at man ble distraheret av identitetspolitikken (woke). At finansinstitusjonene brukte splitt og hersk som makt-grab. Man kan bare tenke seg at Aristoteles og Smith kanskje hadde revurdert mennesket som fornuftsvesener i dag... Og de hadde nok også vært meget interessert i å forske mer på Flynn-effekten.

Men bakeren, som stakeholder, er på en måte nødt til å underholde systemet. Alternativet er at pengene som tjenes på driften blir mindre nyttige for bakeren på grunn av den fallende verdien. Han kan personlig ta ansvar for å motvirke utviklingen ved å holde prisen på brødet konstant. Men da vil ikke inntjeningen være nok for å dekke det han taper som følge av inflasjon og innvirkningen kunne ikke ha blitt målt i hverken mikro- eller picodollar. Han må sette opp prisen. Pengemengden i omløp blir større, men verdien av brødet er fortsatt konstant, det er fortsatt ett brød om han selger det for 20 eller 40 kroner. I det moderne markedet viser dette seg som regel i krympinflasjon - både i mengde og kvalitet.

Så er liksom tanken at lønnen til folk skal stige sånn passe i takt med inflasjonen og tilpasse seg markedet, etter forhandlinger med fagforeninger og i Norge NHO at man ikke merker dette i praksis. Det gikk ikke helt sånn. "Å komme seg inn på boligmarkedet" er noe krematisk. Det er selvsagt forskjellig utvikling på sektorer, bransjer og land, men om vi ser på median US income og median US house price så er det en enorm økning i huspriser og praktisk talt

ingen økning i reallønn siden 1970 til tross for at tallene under minimum wage og median blir større. Man får mindre produkt for flere penger. Kvadratmeterprisen i Oslo er pervers. Men så er det jo forenklet sett i Oslo jobbene er, og vi må finne oss i å flytte dit jobbene er. Problemet er bare å skaffe seg et sted å bo fordi "innhøstingen" ikke har stått i forhold til pengemengden. Det er for få boliger og de som er så dyre at man må bli gjeldsslave resten av livet. Aristoteles advarte jo mot dette!

Om vi skal tilbake til en fornuftig økonomi hvor Aristoteles og Smiths forhold er sentrale så må vi avskaffe The Federal Reserve og Fiat-valuta. Vi må vekk fra det som formelt heter fractional reserve banking. Vi må bort fra et system hvor man kan printe nye penger når man føler for det. Her vil mange nevne kryptovalutaer som bitcoin som har en gitt maksimummengde for antall tokens (analogt sedler, mynter) det vil noensinne finnes. Det er heller ingen sentralbanker, nodene er desentraliserte og ingen har mer makt enn andre. Det er imidlertid noen problemer, for eksempel at det tar lang tid å verifisere en overføring, og at blokkjeden bruker en del energi på å verifisere overføringene så den kan skrives i ledgeren (en slags åpen bankbok), og vi som verden bruker stadig mer energi, og det som man reelt kan forvente som de facto energikilde er enda mer kullkraft. Her vil det også være naturlig å trekke inn dypøkologi. Både dydsetikk, nytteetikk og plikteetikk baserer seg på antroposentrisme. På en tidslinje som viser universets utvikling så vil det ikke være mulig å se mennesket med det blotte øyet engang, så man kan diskutere hvorvidt det er noe vits i å gjøre noe som helst men dette er et konstrukt. Vi har det iboende i oss, fra mennesket til virvelløse skapninger at utvikling er modus operandi. Babyer bryr seg ikke noe om det eksistensialistene Schopenhauer eller Kierkegaard skriver om, de gjør alt de kan for å bli bedre uansett. Men i motsetning til voksne mennesker i det moderne konsumersamfunnet, så tar babyer bare det de trenger - når de trenger det. Det samme er tilfellet med for eksempel stammen på Sentinel Island utenfor India. Det var også dette med å skaffe seg bare det man trenger Aristoteles og Smith så for seg i sine tanker. De så ikke for seg at folk skulle kjøpe palleviss med toalettpapir og selge dem med fortjeneste under ekstraordinære omstendigheter som korona. De så ikke for seg at mennesker skulle kjøpe mat som var designet for å få dem til å kjøpe mer gjennom reklame og at produktet var lett å få i kroppen og skiller ut vanvittige mengder med med overfladisk lykke av dette (Hva og når skal vi spise, Marit Kolby) eller alle disse profittjag-mekanismene som er innover under påskudd om, vel, nettopp å jage profitt. Poenget med å bryte med merkantilismen var jo å unngå monopoltilstander, og å fordele makt og unngå unødvendige konflikter og at handel skulle komme alle til gode gjennom at man handlet i ens beste egeninteresse.

Aristoteles ville definitivt sett på denne praksisen med å låne ut mer penger enn man hadde dekning for som krematistikk, men å låne ut mer penger som noen gang har vært i omløp for å "redde banker" må han ha sett på som en slags manifestasjon av det man assosierer med Hades. Spesielt med tanke på hvordan bankene havnet i den situasjonen i utgangspunktet.

Systemet vi har nå oppfordrer jo til "mer, mer, mer" enten det gjelder for bedriftene å selge eller kundene å kjøpe. Systemet oppfordrer til forbruk, av krematiske hensyn. Carrolls CSR-

pyramide krever at butikkene "handelsstander" julen til å handle om enda mer forbruk og åtsel (som er ironisk), markedsførst som "å kose seg" eller "julen er til for ettertanke", for å blidgjøre investorer og pusher julen stadig nærmere mot juli. Nå har de til og med begynt å selge adventskalendere til voksne! Og det er ikke snakk om en nellikspiker i en mandarin, mens man venter på julen, det er jo praktisk talt en lavinflammatorisk julegavekavalkade. Men lar butikkene være å gjøre dette fører dette til at de får de mindre handlingsrom til å sponse for eksempel Norway Cup.

Så slik er jo forholdene og teoriene til Aristoteles og Smith mer relevante i dag enn noen gang. De er jo praktisk talt sentrale.